Հայերու հետ նոյն կը համարի։ Arminaի վերջաւորութիւնը Մարկուարտ ուրարտական -ini վերջաւորիչ մասնիկը կը նկատէ, հմմտ. նաեւ Chaldini, Muškini, հայ. Խաղտիք, Մոս(ացէք)։ պարագային Մարք կամ Պարսիկները Ուրարտացիներէն ուսած կ՚ըլլան Armina անունը։

Դր. Հ. Ա. ՄԱՏԻԿԵԱՆ

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

Ցիւբինգէնի Համալսարանին Ma XIII, 1 հայերէն Աւետարանին Յիշատակարանը (1113): — Առանձին նշանակութիւն ստացաւ այս Աւետարանը J. Strzygowskiի քննութենէն ետքը[1], ըստ կրկին յիշատակարանաց օրինակուած է 1113ին՝ 893ին գրուած նախագաղափարի մը վրայէն, ի Դրազարկ։ Ձեռագրիս այս յիշատակարանները սակայն այժմ կորսուած են. բայց անցեալ դարուն կէսերն, երբ ձեռագիրն Յակոբ Կարենեանցի սեփհականութիւնն էր, կը տեսնուէին անոնք դեռ Ձեռագրին մէջ։ Կարենեանց կարծես նախատեսելով չար բախտն որ պիտի վիճակուէր Ձեռագրին, փութացած է օրինակել կարեւոր յիշատակարանները։ Այս օրինակութիւն հաղորդուած է ապա գրավաճառ Պր. Ընֆիաճեանցի, որ ձեռագրին վերջընթեր ստացիչն եղած էր, երբ կը պակսէին անկէ արդէն յիշատակարանք։ Որով-հետեւ Ընֆիաճեանց իւր ձեռագիրներն ծախեց Ցիւբինգէնի Համալսարանին՝ այս յիշատակարաններն ալ կարեւոր տեղեկութիւններով դրաւ Փ. Ն. Ֆինկի տրամադրութեան տակ, երբ սա կը կազմէր սոյն Ձեռագրաց ցուցակը։

Պր. Ընֆիաճեանցի խաւրած յիշատակարանները կրկին են. մին կը վերաբերի Ձեռագրին օրինակողին եւ երկրորդը անոր նախագաղափարին։

Ուրախութեամբ կրնամ աւետել թէ Ա. Յիշատակարանին բնագիրն՝ որ ինկած էր Ձեռագրէն՝ անկորուստ պահուած է ցայժմ եւ կը գտնուի Խաչիկ Վրդ. Դադեանի ձեռագրաց մէջ. ուսկից առնլով լուսատիպ հրատարակած է Գ. Վրդ. Յովսէփեան՝ Քարտէզ հայ հնագրութեան. էջ 48 եւ Տխ. ՂԲ, առանց անդրադառնալու նոյնութեան։

Բայց խնդրական կ՚երեւայ երկրորդ յիշատակարանը, որ ինչպէս կ՚ըսուի, նախագաղափարին կը վերաբերէր եւ գրուած է 893ին (ՅԽԲ)։

Մեր կարծեօք Յիշատակարանս ոչ այլ ինչ է բայց եթէ կարկատանք մը նորագոյն ժամանակի, որուն հիմ ծառայած են. 1. վերոյիշեալ 1113ի Յիշատակարանը. 2. Ստեփանոս երիցու Յիշատակարանն ի վարս Մաշտոց կաթողիկոսի 893 թուէն, եւ 3. իբր ԺԵ դարուն գրուած Մկրտիչ անուն գրչի մը յիշատակարանը։ Առ այս համեմատութեան կը դնեմ.

1. Գրեցի անարժան ձեռօք իմովք [illegible] (օրինակէ կենօք) [illegible]...։

2. [illegible]։

3. [illegible] ՅԽԲ [illegible] (այլչափ)։

1. *Յիշատակարան 1113.* Եստու աւարտել Գէորգայ գրչի, է [illegible][2]։

4. *Յիշատ. 1113.* [illegible] Ի ՇԿԲ [illegible]...։

3. *Ստեփանոս երէց.* "... [illegible] ՅԽԲ [illegible] ..."

Ձեմ տարակուսիր բնաւ թէ միացած մասն ալ օրինակուած է միջնադարեան յիշատակարանէ մը. ասոր վկայ են 1 հատուածին սկիզբը տեսնուած "[illegible] (օրինակէ կենօք)" խօսքերը. այս տողն պէտք է ամբողջացնել "կենօք [illegible]" որ սովորական ասութիւն մ՚է ԺԵ դարէն վերջ գրուած յիշատակարաններու մէջ։ Թէ այսչափ անազան ժամանակի կը վերաբերի այս մասը կ՚ապացուցանէ նաեւ Մկրտիչ անուան յիշատակութիւնն, որ առաջին անգամ ԺԳ դարէն վերջ յերեւան կ՚ելլէ։ Այս զգածումն կը զարթուցանեն ի մեզ նաեւ այն բազմաթիւ [illegible] եւ [illegible]. մանաւանդ վերջինները կը հաստատեն թէ կարկատողն որչափ անհմուտ մէկն էր հնոց ուղղագրութեան։ Թող եւ այն որ անհնար է Դրազարկի վանքին այսչափ հին ծագումն ապացուցանել։

Ուստի հարկ է երկրորդ յիշատակարանս նոր ժամանակի կարկատանք համարիլ։

Հ. Ն. Ա.

[1] Հմմտ. Հանդ. Ամս. 1907, էջ 141 եւ ԱՐՐՏ 1907, էջ 727։

[2] Նոյնն ուրիշ Ձեռագրի մէջ. Թոր. Աղբ. Բ. 348–349։

ԶՈՒՍՍ-Арм ССР ... ИМ А МЯСНИКЯНА